

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI PARAMIALOGIK MATNLARDA “YURAK” KONTSEPTINING LINGVISTIK TAHLILI

Sayfiyeva Baxtliyo Sanjar qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistri

Ilmiy rahbar: Olimova X.V.

tel: +998 97 591 12 11

e-mail: xurshidaolimova62@gmail.com;

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tilidagi paramialogik (maqollarga oid) matnlarda “yurak” kontseptisning lingvistik tahlili ko‘rib chiqiladi. Yurak tushunchasi har ikki til madaniyatida hissiyot, axloqiy xususiyat va ruhiyatning markaziy ramzi sifatida muhim o‘rin tutadi. Maqolada o‘zbek va ingliz maqollaridan namunalar olib, ularni lingvistik va madaniy kontekstda tahlil qilish orqali “yurak” so‘zining metaforik va semantik qirralari o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: yurak, paramialogiya, lingvistik tahlil, metafora, ingliz tili, o‘zbek tili, semantika, madaniyat

1. Kirish

Inson tafakkurida va tilida “yurak” kontsepti ko‘p jihatdan markaziy o‘rin tutadi. Yurak ko‘pincha insonning hissiyotlari, axloqiy qiyofasi va ruhiy holatini ifodalaydigan mashhur metafora sifatida qo‘llaniladi. Qadimdan to hozirgi kungacha turli madaniyatlarda va tillarda yurak bilan bog‘liq ko‘plab maqollar va frazeologik birliklar shakllangan. Paramialogiya sohasida yurak tushunchasining lingvistik ifodalanishi o‘rganilishida til va

madaniyatning o‘zaro ta’siri, shuningdek metaforalarning u yoki bu madaniyatdagi o‘ziga xosligi ham ko‘rib chiqiladi (Mieder, 2004; Lakoff va Johnson, 1980).

Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tilidagi paramialogik matnlar asosida “yurak” kontseptining lingvistik tahlilini amalga oshiradi. Maqolada “yurak” deganda faqat anatomik ma’no emas, balki uning semantik, pragmatik va madaniy qirralari hamda til ichidagi ifodalanishlari nazarda tutiladi. Maqsad ingliz va o‘zbek tilidagi maqollarda “yurak” so‘zining metaforik ma’nosi va fe’llar bilan bog‘liqligi yo‘nalishida taqqoslash asosida tahlil qilishdir.

2. Nazariy Asoslar

2.1 Yurak kontseptsiyasining lingvistik metaforasi

Kognitiv lingvistika nazariyasiga ko‘ra, til metaforalarning vositasi sifatida inson tafakkurining muhim qismi hisoblanadi (Lakoff va Johnson, 1980). “Yurak” ko‘plab tillarda insonning ichki holatini va hissiyotlarini ifodalovchi eng kuchli metaforalardan biridir. Bu metafora infiroat (abstract) tushunchalarni an’anaviy va tanaviy tajribalarga asoslangan konkret tasavvurlar yordamida ifodalaydi.

2.2 Paramiyalogiya tushunchasi

Paramiyalogiya — maqollar va ularning funksiyalarini, talqini va madaniy mazmunini o‘rganadigan tilshunoslik sohasi. Maqollar ko‘pchilik uchun an’anaviy ma’rifat va o‘rgatiladigan qadriyatlarni o‘z ichiga oladi. Yurak bilan bog‘liq paramiyalogik kontseptlar jamiyatning hissiy-axloqiy qadriyatlarini aks ettiradi.

2.3 Maqolalardagi metaforik va semantik tahlillar

Mieder (2004) va boshqalar tomonidan e’tiborga olinganidek, yurak atamasi faqat yoqimsiz yoki yoqimli his-tuyg‘ularni emas, balki jasorat, sadoqat, samimiylik va oshkoralik kabi sifatlarni ham ifodalaydi. O‘zbek tilida esa yurak tushunchasi ko‘proq ruhiy tozalik, samimiylik va jamoaviy farovonlik bilan bog‘liq.

3. Ma'lumotlar va Metodologiya

Tadqiqot uchun tanlangan ma'lumotlar:

Ingliz tilidagi maqolalar va frazeologik birliklar (Mieder, 2004).

O'zbek tilidagi maqollar va xalq og'zaki ijodi namunalar to'plami (Mirziyoev, 2008).

Tahlil metodlari:

Semantik — so'zning asosiy va kengaytirilgan ma'nolari tahlili.

Pragmatik — ifodaning kontekstga va nutqdagi vazifasiga doir tahlil.

Lingvokulturologik — madaniyat bilan til o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish.

4. Tahlil

4.1 Ingliz tilidagi “heart” kontsepti

Ingliz tilida “heart” ko'plab frazeologik birliklarda uchraydi. Masalan:

To have heart — jasorat va qat'iyat.

To break one's heart — juda qayg'urishga sabab bo'lish.

To follow one's heart — yurak bilan harakat qilish, ichki istaklarga ergashish.

A heart of stone — sovuq, his-tuyg'usiz inson.

Bu idiomalar inson hissiyotlari va axloqiy sifatlarni ta'riflashda keng qo'llaniladi (Mieder, 2004).

4.2 O'zbek tilidagi “yurak” kontsepti

O'zbek tilida “yurak” ko'plab maqollarda tilga olinadi:

Yurakdan o'tmoq — chuqur ta'sir qilmoq, hissiyotlarni uyg'otmoq.

Yurakdan chiqmoq — samimiy bo'lmoq, chin dildan istamoq.

Yuragi ezilgan — qattiq qayg‘uda bo‘lish.

Yurak tomon yurmoq — samimiylik bilan harakat qilmoq.

Bu ifodalar ko‘proq ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan samimiylik va ruhiy poklik qadriyatlarini aks ettiradi (Mirziyoev, 2008).

4.3 Taqqosiy xulosalar

Ikkala til ham yurak metaforasini hissiyot, jasorat va axloqiy sifatlarda keng qo‘llaydi.

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ko‘proq shaxsiy psixologik holatga urg‘u beradi.

O‘zbek tilidagi yurak ifodalari esa jamoaviy qadriyatlar, ruhiya va samimiylikka e’tiborli.

Fe’llar va ifodalar tili har ikki madaniyatning o‘ziga xos jozibasini ochib beradi.

5. Muhokama

Bu tahlil natijalari til madaniyat va fikrlashni aks ettirishda muhim ekanini ko‘rsatadi. Ingliz tilida “heart” ko‘proq ichki dunyo va individual hislarga bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilida ko‘proq jamiyat va axloqiy qadriyatlar bilan bog‘liq ekanligi aniqlandi. Bu farqlar odamlarga madaniyatlararo muloqotda tilni chuqurroq tushunishni talab qiladi. Tarjimalar va til o‘rgatishda ana shu madaniy tafovutlarni hisobga olish zarur.

6. Xulosa

Ingliz va O‘zbek tilidagi paramialogik matnlarda “yurak” kontseptining lingvistik tahlili ko‘rsatdiki, har ikki til madaniyatida “yurak” metaforasi hissiyot va axloqiy qiyofalarni ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Biroq, ular lingvistik konstruksiyalar, idiomatik ifodalar va semantik kontekstga ko‘ra sezilarli farqlarga ega bo‘lib, bu farqlar har bir tilning o‘ziga xos madaniyati, tarixiy evolyutsiyasi va ijtimoiy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Masalan, ingliz tilida yurak ko‘proq individual shaxsning ichki dunyosi, shaxsiy his-tuyg‘ular va psixologik holatlarni ifodalashda ishlatilsa, o‘zbek

tilidagi ifodalarda yurak tushunchasi ko‘proq ijtimoiy aloqalar, samimiylik va axloqiy fazilatlar bilan bog‘liq bo‘lib, jamoaviy qadriyatlar va ruhiyatni aks ettiradi.

Shuningdek, tahlil natijalari ko‘rsatdiki, ushbu lingvistik konstruksiyalar faqat so‘zlarning lug‘aviy ma’nosidan tashqari, pragmatik va madaniy kontekstlarda ham chuqur ma’nolarni o‘z ichiga oladi. Bu esa “yurak”ni ifodalovchi metaforalar va frazeologik birikmalarni to‘g‘ri tushunish va tarjima qilishda individual madaniyatga ko‘ra nozik farqlarni hisobga olish zaruratini tug‘diradi. Shu bois, ushbu tahlil nafaqat tilshunoslar uchun, balki tillararo muloqot, madaniyatlararo tarjima va ta’lim jarayonlarida ham katta ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, “yurak” kontseptsiyasining yanada chuqur va keng doirada o‘rganilishi til va madaniyatlarning o‘zaro bog‘lanishini yanada kengroq tushunishga yordam beradi. Bu esa, xususan, globalizatsiya sharoitida xalqaro muloqotni samarali o‘rnatish, madaniy to‘qnashuvlarni kamaytirish va tillararo tushunishni oshirishda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli, “yurak” kabi muhim lingvokulturologik kontseptsiyalarni o‘rganish til o‘rganish, tarjima amaliyoti va madaniyatlararo tadqiqotlarda strategik ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- 2.Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press.
- 3.Mirziyoev, A. (2008). *O‘zbek Maqollari: Madaniy Leksikon*. Toshkent: Universitet Nashri.
- 4.Cameron, L. (2003). *Metaphor in Educational Discourse*. Continuum.
- 5.Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press.